

Record agraït als «especialistes de català» de l'escola pública

Margarida Muset

Evocar avui la ingent tasca desenvolupada pels anomenats «mestres especialistes de català», després de trenta-nou anys del seu inici, resulta estimulante per a aquells que vàrem viure de prop la seva peripècia i dificultat, perquè segurament sense la seva implicació, compromís i sacrifici els ciutadans de Catalunya no seríem on som ara, de propers a assolir la màxima llibertat. Sí, això és així perquè, com deia Joan Fuster, la llengua és la pàtria.

Personalment, des de 1980 fins a 1984 vaig tenir l'honor d'exercir de cap del Servei d'Ensenyament del Català de la Generalitat de Catalunya i, per tant, vaig ser la responsable administrativa d'aquest col·lectiu de mestres de català que, titulats per la JAEC, a vegades sense el títol oficial expedit per les Escoles Normals de «Mestre d'Ensenyament Primari», van fer que, extingida la prohibició legal expressa, l'any 1975 fos possible ensenyar la nostra llengua amb la qualitat acadèmica necessària a les futures generacions de catalans.

L'exercici d'aquest càrrec em va fer viure l'experiència d'aquests homes i dones convençuts i qualificats a les escoles públiques del país on van exercir la docència del català, val a dir-ho, en un moment en el qual l'ensenyament públic es trobava en un nivell molt baix tant de recursos com de qualitat.

L'aventura, la peripècia o, si voleu, l'epopeia d'aquests mestres, anomenats «especialistes de català», fou de fet increïble i apassionant, i no exempta de riscos i de perills, tot i que, en gairebé tots els casos, va acabar bé; encara més, extraordinàriament bé, per al país i per als milers i milers d'alumnes que avui són ciutadans catalans, més lliures que ho foren ells, però que, potser gràcies a l'aprenentatge de la llengua, han esdevingut més exigents i més àvids de llibertat.

1. L'Administració assumeix la incorporació del català a l'escola

L'any 1978, el Reial decret 2092/1978, publicat al BOE pel setembre, feia obligatòria l'assignatura de llengua i

literatura catalanes en tot l'ensenyament no universitari i també feia possible impartir algunes altres matèries escolars en català previ l'acord del centre docent i amb l'autorització administrativa d'una comissió tècnica. El compliment d'aquest precepte del Ministeri avalat pel rei d'Espanya va comportar que la Delegació del Ministeri d'Educació de Catalunya, amb la col·laboració del recentment instaurat Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya —encarà sense competències— es plantegés sense gaire entusiasme, però amb la pressió del carrer, actuar per tal de fer-lo complir en totes les escoles i instituts catalans.

Actuació que va consistir en dues intervencions diferenciades, per a l'ensenyament secundari i per a l'ensenyament bàsic, en aquell moment únic obligatori.

- a) En l'ensenyament secundari fou més simple de solucionar. Es van convocar les primeres oposicions a catedràtics de català, que foren concorregudes pels llicenciats en Filologia catalana —recentment titulats per les universitats catalanes—. Aquesta acció va resoldre la qüestió en cobrir-se totes les vacants de català ofertades als instituts públics i això va comportar que arreu s'impartís l'assignatura, que tant s'havia reivindicat al carrer. Aquest professorat entrava per la porta gran als centres docents: eren funcionaris de carrera i aquest fet els va estalviar algun mal tràngol. Per això en aquest article no tornaré a referir-m'hi.
- b) En canvi, en l'ensenyament primari, on el mestre tutor era qui havia d'ensenyar la llengua, la solució era més complicada, sobretot si tenim en compte que la competència lingüística del professorat en exercici l'any 1975 era molt desfavorable: el 58% es definia catalanoparlant —molts sense coneixement escrit de la llengua—, el 32% deia que l'entenia però no el parlava i un 10% confessava que ni l'entenia. I això, amb una molt irregular distribució en el territori, on existien moltes escoles *gueto*, on ni els alumnes ni els professors no coneixien la llengua.

Així, doncs, per a complir la nova normativa que incorporava la llengua per a tots els alumnes i a tots els centres docents es van haver de contractar mestres addicionals per a aquelles escoles públiques que no disposaven de professorat catalanoparlant ni capacitat per a ensenyar el català. Els primers professors de català eren els mestres de català que Òmnium Cultural havia contractat des de la DEC —titulats per la JAEC o reciclats pels ICE de les universitats feia poc— i ja venien actuant en moltes escoles que ho havien volgut acceptar. A partir del curs 1978-1979 l'administració educativa els havia anat contractant i distribuint als centres escolars en qualitat d'«idonis» —vella figura existent per a casos excepcionals en l'Administració de l'Estat.

Així, doncs, quan pel gener de 1981 es va traspasar a la Generalitat de Catalunya la «competència plena» en matèria d'educació, els «mestres especialistes de català» ja estaven treballant en moltes escoles públiques i s'havia creat el Servei d'Ensenyament del Català —primer servei creat a la Generalitat de Catalunya—, que va assumir la funció de gestionar el col·lectiu de «especialistes de català» i d'orientar els professors funcionaris adscrits a l'ensenyament secundari.

2. Situació de l'escola pública on s'incorporaven els mestres de català

L'escola pública a Catalunya a final dels anys setanta, que és quan s'incorporen els primers professors de català tant als centres de secundària com de primària, es trobava amb un llarg estrès produït per la gestió molt deficient dels escassos recursos de què el tardofranquisme disposava per a l'educació.

La transició política havia posat en crisi un sistema educatiu que maldava per aplicar la nova llei d'educació de 1970, però que constituïa, a tots els efectes, un sistema educatiu no democràtic i, per tant, desprestigiats pel seu anacronisme. Per això, el procés d'aplicació de la llei es feia lentament i sense gaire convenciment per part del professorat i dels usuaris.

A la mancança endèmica de recursos econòmics emprats en l'educació a Espanya, ara s'hi afegia una incredulitat en el paper regenerador de l'escola per l'escassa legitimació dels preceptes legals franquistes que la regulaven, malgrat que en molts aspectes la «Llei Villar Palasín» fou una bona llei, la primera que tolerava i reconeixia l'existència de llengües «vernáculos», entre altres el català, després de segles de prohibició i que també orientava l'educació cap a una certa innovació pedagògica. Tanmateix, no deixava de ser la darrera llei franquista d'educació i això la va convertir en una eina poc útil en un temps de transició i canvi polític.

Escola Roselló-Porcel

A l'escola privada i aleshores subvencionada en gran mesura, la situació era millor, però a l'escola pública, com sempre, més subjecta a l'administració i als vaivens polítics, la situació era greu. Podem dir que l'imperi del funcionariat era notori i, per tant, l'escalafó i l'estatus administratiu eren molt presents i posaven obstacles a la renovació. Això fou un element especialment determinant i per a molts decisiu a l'hora d'entrar a l'escola com a especialista de català, a fer de «catalán» més que de mestre de llengua. Només la cordialitat i *savoir faire* d'alguns va poder estovar algunes resistències personals després de molt patir i treballar per aconseguir-ho. Recordo anècdotes molt gracioses d'especialistes de català que van aconseguir representar, per Nadal, els «pastorets» en català amb tots els mestres del claustre, fins i tot els castellanoparlants. No digueu que no es tracti d'un èxit absolut.

Hi havia, però, un aspecte positiu: a finals dels anys setanta, anava creixent una gran expectativa sobre el futur i moltes ganes d'afrontar els reptes que posaria a l'escola i a la societat, en general, la nova democràcia que s'estava construint i que, evidentment, incloïa una escola millor amb l'aprenentatge de la llengua pròpia.

En aquest context complex —d'una escola pública molt deteriorada per la manca i inadequació dels recursos esmerçats, d'un professorat fart de suportar l'explícita contradicció d'haver d'aplicar un sistema educatiu no-democràtic en una societat que avançava de pressa vers la democràcia, plena d'expectatives d'un futur millor per a l'escola— els especialistes de català es van incorporar als centres docents i s'hi van anar integrant, gràcies, sobretot, a la destresa personal i professional mostrada i també a les grans aportacions que feren per a millorar l'ensenyament.

3. Ensenyar el català a l'escola en contextos adversos

Ara s'havia acabat la clandestinitat i la permissió imprecisa per a ensenyar el català. Ara la llei ens emparava i la voluntat política del Govern de la Generalitat

era explícita. Calia amb eficàcia fer possible que els alumnes de tot Catalunya, i especialment els de parla familiar castellana, aprenguessin el català i en sortir de l'educació obligatòria als catorze anys poguessin usar-lo amb la fluïdesa que correspon a una llengua pròpia del país i de tots els catalans, fos quin fos el seu origen o la seva llengua familiar.

Per primera vegada calia anar arreu, no solament on es volia ni on ja s'emprava en la vida diària; calia arribar als barris, a les «escoles gueto», allà on hi havia alumnes que desconeixien que el català es parlés a Barcelona i a Catalunya. Aquest fou el repte i aquest el compromís de l'Administració catalana i també dels professors de català que van escampar-se arreu en escoles hostils o acollidores, tant se val; ells van aportar els seus coneixements a tots els escolars i els van ajudar a conèixer i emprar el català com a llengua de l'escola i del seu país.

Els mestres de català es van desplegar molt més des del curs 1980-1981, és a dir, a partir que tot l'ensenyament passés a dependre de la Generalitat de Catalunya i amb les competències ja transferides. Just llavors, només s'assignaven «especialistes de català» a les escoles que ho necessitaven i aquestes, sovint, es trobaven en llocs on hi havia entre un 55% i un 100% de professors no catalanoparlants. A més, en aquella època, els centres només disposaven d'un nombre de mestres igual al nombre de grups classe d'alumnes i, en el cas de centres més grans de vint grups, un mestre més per a cobrir la plaça del director.

En aquesta situació, els mestres catalanoparlants es veien obligats a ensenyar el català —en molts casos sense cap acreditació d'haver-lo estudiat formalment— a la seva classe i a una altra classe, per a impartir-hi les tres hores setmanals prescrites de català. Hi havia encara una dificultat afegida en aquestes escoles amb menys professorat catalanoparlant i sovint ubicades en zones urbanes de Catalunya i és que normalment acollien un alumnat d'origen foraster, resident en barris on l'ús del català era residual o inexistent.

L'arribada del mestre de català implicava passar a una organització escolar més complexa, amb entrada de més d'un professor a l'aula i, per tant, amb un nou recurs al servei de l'ensenyament. En molts casos, aquest avantatge fou motiu de discussions i

de picardies per a poder gaudir de temps de treball sense alumnes que permetia un cert confort al mestre que no sabia català i que no el podia impartir. Aquest avantatge dels castellanoparlants no sempre va comportar que el mestre beneficiat, és a dir substituït, donés suport al mestre de català que havia d'impartir classe a molts grups d'alumnes i amb molt poca dedicació horària a cada grup. Podien haver d'ensenyar el català tres hores per setmana a més de vuit grups, és a dir, a uns 280 alumnes. Situació aquesta molt dura i difícil per als mestres d'infantil i primària.

A partir de la incorporació del català a les escoles públiques es va produir un fet insòlit i nou. Per primera vegada, els mestres d'una escola no impartien el mateix nombre d'hores de classe, i alguns disposaven d'hores de treball d'elaboració o de correcció, sense atendre directament alumnes. Així fou com es produïen tres nivells d'ocupació: a) mestres que alliberaven algunes hores de docència directa, que eren aquells que no sabien el català —els castellanoparlants— i que podien sortir de la classe mentre algú impartia el català als nens dels quals ells eren

el tutors; b) mestres catalanoparlants o titulats de català que no alliberaven hores de classe perquè impartien el català als seus propis alumnes i si calia als de la classe del costat; c) i a l'últim, l'especialista de català, que era qui

estava en més males condicions perquè havia de fer classes de català a uns vuit grups d'alumnes i que no disposava de cap espai de temps en horari lectiu per a preparar les lliçons.

D'altra banda, hi havia encara un altre problema greu, que fou la situació administrativa d'aquest professorat que cada curs escolar signava un contracte anual amb el Departament d'Ensenyament i que es trobava en uns centres amb funcionaris mestres i amb interins que tenien unes condicions laborals molt més avantatjoses que les seves. Aquest fet, a l'escola pública de l'època, significava ser el «darrer» i en alguns casos ser menystingut. Quants patiments van haver de viure els mestres que, procedents d'altres realitats, es van trobar davant el repte d'ensenyar el català en un lloc on no s'apreciava ni la llengua que ensenyaven, ni a ells perquè no procedien de la rígida escala de l'escalafó funcional, tan estrany al nostre tarannà!

No ens equivoquem creient que tants entrebancs van impedir exercir amb eficàcia la funció per a la qual els mestres de català van ser nomenats i adscrits a les

---

Calia fer possible que els alumnes de tot Catalunya aprenguessin el català

---

escoles; ben al contrari, les dificultats no van frenar el convenciment ni la dedicació esmerçada; com un exèrcit escampat arreu, treballant molt aïllats cadascun en una escola, però sabent-se integrants d'un col·lectiu que lluitava per la mateixa causa; una causa gran i ambiciosa: retornar «els mots» als petits catalans, que en molts casos no sabien res de la Catalunya que els havia vist néixer o que els havia acollit, tant se val, i retornar-los també la dignitat de formar part d'un poble amb una vella llengua que ens identifica i ens distingeix.

4. Millores que va aportar la incorporació del mestre de català

A partir de 1978, però sobretot a partir de 1981, els mestres que van entrar a l'escola exclusivament per ensenyar la llengua catalana es van trobar que de mica en mica la legislació escolar els anava donant més i més seguretat. Recordo com, en alguns casos, encara feia por apel·lar a la normativa educativa, que sempre fins llavors havia estat adversa per a ells.

Per fi aquest malson ja era una cosa passada; tanmateix, encara hi havia dificultats per la resistència al canvi i per l'obstinació d'alguns col·legues a acceptar les innovacions que van aportar. Els mestres de català, però, podien combatre'ls amb la seva actuació i aquesta evidència els va fer extraordinàriament destres a superar els obstacles i trobar el camí a seguir: professionalitat, qualitat didàctica i flexibilitat personal per a adaptar-se a les necessitats dels seus alumnes caracteritzaven la seva actuació, en la majoria de casos.

Amb el català en el currículum a l'escola es recuperava l'element més identificador de qualitat i sensibilitat cultural, però sobretot s'obria la porta a adoptar-lo com a llengua vehicular per defecte; només calia temps perquè s'anés sedimentant el pòsit de les millores organitzatives i didàctiques que van deixar com un llegat els primers mestres de català. En

efecte, primer els centres van haver d'organitzar-se per fer possible la rotació de professors, si més no per al català; després això es va anar incorporant a altres matèries. Més endavant la resta de mestres de l'escola van veure que, en general, les didàctiques aplicades pels mestres de català eren molt atractives per als alumnes, especialment per a l'estimulació de l'expressió oral, que requeria tècniques i dinàmiques molt actives i motivadores.

L'administració educativa també va incidir en les millores —per exemple, en els indrets sociolingüísticament més adversos—. Aplicaven campanyes d'incentivació amb la participació de grups d'animació infantil que aconseguien que els nens i nenes castellanoparlants empressin el català, activitat de classe que donava suport al mestre d'aquesta matèria.

Cal remarcar també que per a avaluar com els alumnes anaven aprenent el català es van aplicar d'una manera pionera a Catalunya proves de rendiment objectiu i accions avaluadores del conjunt de la població escolar, pràctica avui ben normalitzada però que en els anys vuitanta era força rara.

En resum, a l'escola catalana hi ha un abans i un després des de la incorporació del català, o si voleu, des de la incorporació d'un col·lectiu professional, que, tot i que inicialment comptava amb professors que no disposaven de la titulació requerida, de mica en mica la van anar adquirint. Un col·lectiu, però, que des de sempre va saber exercir la docència amb creativitat didàctica, amb estimació als alumnes i amb compromís amb Catalunya i tot el que representa.

El país està en deute amb aquest col·lectiu tan sacrificat i alhora triomfador

---

El país està en deute amb aquest col·lectiu tan sacrificat i alhora triomfador que va saber fer de l'ensenyament de la llengua una activitat reeixida i valorada, si més no pels milers d'alumnes que van ensenyar i educar. Alumnes que demostren el seu agraïment usant el català sense dificultats i fins i tot, sovint, adoptant-lo com a llengua pròpia i de la ciutadania catalana. |

